

Ірина ГУМОВСЬКА, Ян КОСТІН

ДЕРИВАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКИХ ПРАВНИЧИХ ТЕРМІНІВ В ЕКОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття розглядає структурні особливості правничих термінів в економічних текстах. Вона представляє різні дериваційні моделі термінів юриспруденції. Найбільш продуктивними виявилися терміни-іменники, утворені суфіксальним способом. Стаття також представляє моделі та структуру термінів-словосполучень.

Ключові слова: словотвір, правничі терміни, економічний дискурс, дериваційні моделі

Статья рассматривает структурные особенности юридических терминов в экономических текстах. Она представляет разные деривационные модели терминов юриспруденции. Наиболее продуктивными оказались термины-существительные, образованные суффиксальным способом. Статья также представляет модели и структуру терминов-словосочетаний.

Ключевые слова: словообразование, юридические термины, экономический дискурс, деривационные модели

The article deals with structural peculiarities of legal terms in economic texts. It presents different word-building models of business law terms. The most productive terms are noun terms formed with the help of suffixes. The article also examines different models of building up business law word-combination terms. The work focuses on different word combinations structures of business law terms.

Key words: word-building, legal terms, economic discourse, derivational models

Словотвір в системі кожної мови є важливим засобом її збагачення, її розвитку, зв'язку з різноманітними процесами діяльності людини в суспільстві, а також є засобом номінації понять. Посилена увага дослідників до питань вивчення творення слів свідчить про актуальність і важливість розробки цієї проблеми. Висвітлення дериваційних процесів при вивченні різних термінологічних систем дає можливість простежити закономірності у способах творення термінів різних галузей знання, що безпосередньо пов'язані зі справою впорядкування відповідних термінологічних систем, з їх нормалізацією та подальшим збагаченням.

Дослідженням дериваційних процесів присвячено ряд праць Г. Винокура [2], Р. Зятковської [3], В. Лейчика [4], О. Сербенської [5] та ін. Особливості словотвору в технічній терміносистемі аналізує Г. Винокур. Питаннями словотворчого статусу в науковій термінології досліджує Р. Зятковська. Цікавими для нашої роботи є думки про дериваційні поля української юридичної термінології О. Сербенської [5].

Метою нашої статті є здійснення структурно-словотворчого аналізу системи сучасних англійських правничих термінів, що функціонують в економічних текстах. Відповідно до основної мети в роботі вирішуються такі **завдання**:

- 1) зафіксувати правничі терміни в економічному дискурсі;
- 2) простежити особливості їхньої лінгвістичної структури;
- 3) проаналізувати словотворчі процеси правничих термінів в структурі економічного тексту.

При розгляді дериваційних особливостей юридичних термінів беремо до уваги те, що формування їх проходило таким чином:

- 1) шляхом залучення похідних слів, словосполучень;

2) шляхом поповнення лексемами, що утворюються за допомогою словотворчих ресурсів англійської мови;

3) шляхом морфологічної афіксації;

4) шляхом запозичення і засвоєння дериватів з інших мов.

В процесі дослідження нами враховано структурно-словотворчі особливості термінів першої, другої та третьої груп, зокрема такі моменти:

1) англійські юридичні терміни реалізуються різними морфологічними категоріями (іменником, прикметником, дієсловом, прислівником);

2) термінотворчі ресурси — це передусім морфеми, основи слів, словосполучення, фонемі;

3) загальну класифікацію юридичних термінів доцільно проводити, виходячи з їх морфолого-синтаксичної структури. При цьому, як показав аналіз фактологічного матеріалу, функціонують два основних типи юридичних термінів: терміни-слова та терміни-словосполучення.

Спостереження над юридичною термінологією в структурі економічного дискурсу дають можливість виділити наступні типи термінів у відповідності до їхньої морфемної структури:

1. Непохідні: tax, contract, lay, lease.

2. Похідні: consideration, controller, ownership, abatement, creditor.

3. Складні: owner-occupier, treaty-contract, time-charter.

Терміни-слова, в свою чергу, подані як кореневими, так і похідними утвореннями. Серед кореневих можна виділити основні та неосновні терміни. Основні терміни з'явилися як результат семантичної деривації багатозначного лексичного знаку. Терміни цього виду характеризуються широким семантичним потенціалом та узагальненим лексичним значенням: *levy* — збір, *сума оподаткування*, *to sequestrate* — конфісковувати, *tax* — податок.

Для неосновних термінів характерна подальша семантична деривація термінологічного значення та перетворення їх у багатозначні терміни-слова. До них належать і однозначні слова, серед них є багато таких, що з'явилися в процесі запозичень, — *tax*, *license*, *firm*. Похідні терміни утворюються переважно за допомогою продуктивних словотворчих афіксів за певними моделями, які розглянемо далі.

Аналіз морфологічної структури юридичних термінів в економічному дискурсі показав, що у складі англійської юридичної термінології більшість становлять іменники. Це пов'язано передусім з їх номінативною функцією, функцією позначення тих чи інших предметів та явищ.

Значний інтерес становить питання словотворення в системі юридичних термінів-іменників, зокрема, ми простежили такі: морфологічний, конверсія або морфолого-синтаксичний, синтаксико-морфологічний, семантичний.

Морфологічний спосіб утворення термінів полягає у з'єднуванні афіксів із словотворчою основою. Спостереження над словотворчими особливостями юридичної термінологічної лексики дають можливість дійти висновку, що дериваційні процеси в термінологічній системі представлені переважно суфіксальними утвореннями. Юридичні терміни-іменники утворюються, як правило, за наступними моделями:

Модель № 1: V + -er або **V + -or** (де V — дієслівна основа): *adjust* — *adjuster*, *oblige* — *obligor*, *advise* — *adviser*

Модель № 2: V + -ment: *abate* — *abatement*, *abandon* — *abandonment*, *allot* — *allotment*

Модель № 3: V + -(a)tion: *cancel* — *cancellation*, *cause* — *causation*

Модель № 4: A + -(i)ty (де A — прикметник): *liable* — *liability*, *formal* — *formality*

Модель № 5: A + -ness: *dispositive* — *dispositiveness*

В ході дослідження ми виявили особливу продуктивність при утворенні юридичних термінів-іменників, які функціонують в економічних текстах, суфіксів **-er (-or)** та **-ment** (моделі №1 та №2 відповідно). Дані термінологічні одиниці переважно походять від дієслівних основ шляхом додавання вище зазначених суфіксів.

Префіксальний спосіб при творенні юридичних термінів англійської мови також має місце. У даній системі іменникові префіксальні утворення представлені наступними моделями:

Модель № 1: dis- + N: *engagement* — *disengagement*

Модель № 2: in- + N: *equality* — *inequality*, *eligibility* — *ineligibility*

Одним з засобів утворення сучасних англійських юридичних термінів є конверсія. Під конверсією ми розуміємо тип деривації, коли засобом словотвору є власне парадигма даного

слова. Цим шляхом деривації прийнято називати перехід слова з однієї частини мови в іншу. Так, дієслова утворюються від іменників і в деяких випадках від інших частин мови. Іменники, як показують спостереження, можуть утворюватися від дієслів, і рідше від інших частин мови: *adeem < to adeem, bribe < to bribe*.

Щодо складних слів, то вони утворюються синтаксико-морфологічним способом. В проаналізованих нами юридичних термінах ми простежили такий тип утворення, як інтеграція двох іменників **N + N**: *owner-occupier, time-charter, treaty-contract*.

Спостереження над англійським терміном-іменником дають підставу дійти висновку, що для цієї категорії слів характерними є морфологічне, морфолого-синтаксичне і синтаксико-морфологічне термінотворення. З інших способів словотворення інтерес становить семантичний, суть якого полягає в тому, що слово, наявне в мові, дістає цілком нового лексичного значення; при цьому зберігається, як правило, первісне значення слова. У юридичній лексиці майже не виявлено термінів, утворених на основі семантичного розширення існуючого в мові слова. Це пояснюється очевидно тим, що правові поняття є переважно більш давнього походження. Вони супроводять людське суспільство від найдавніших часів і як суспільна категорія живуть та розвиваються разом з ним.

В проаналізованому нами фактологічному матеріалі ми зафіксували слова, що називають не сам термінований предмет чи явище, якими оперують в економічній чи юридичній практиці, а виявляють певне відношення до даного предмета, поняття. Функціонування таких слів обмежено текстами наукового чи офіційно-ділового жанру, що дає підставу кваліфікувати такі слова як терміни. Отже, юридичними термінами ми вважаємо і прикметники: *alienable, collateral, valid, void, voidable, warrantable* та інші. Порівняно з юридичними термінами-іменниками кількість термінів прикметників менша.

Англійські терміни прикметники утворюються переважно способом суфіксації основ, зокрема за допомогою суфіксів *-able* та *-al*, за такими моделями:

Модель №1: N + -able, де N — основа іменника: *alien — alienable*;

A + -able, де A — основа прикметника: *void — voidable, warrant — warrantable*.

Модель №2 : V + -al: *collate — collateral*.

Назвами процесуальних дій також виступають дієслова. Термінологічність їх забезпечується, в першу чергу, функціонуванням у певному тексті, а також лексичним значенням. В проаналізованих нами економічних текстах ми виявили такі терміни-дієслова : *affirm, avoid, distraint, vest, hire, enlarge*.

Як бачимо із названих нами термінів-дієслів, більшість є основними кореневими утвореннями. Тільки деякі із них утворюються префіксальним способом за допомогою префіксів *di-* та *en-* (відповідно дієслова *distrain* та *enlarge*).

В проаналізованих нами юридичних та економічних текстах ми виявили значну кількість мовних одиниць — термінологічні словосполучення, що називають конкретні поняття предметної галузі. При зарахуванні словосполучень до термінів ми враховували наступні моменти:

1) належність таких словосполучень до множини понять певної системи, а також обмеженість їх використання;

2) наявність деяких лексико-граматичних ознак, а саме: термінологічність складових частин, відносна стійкість, здатність компонента утворювати обмежене коло словосполучень.

Виявлені нами в економічному дискурсі юридичні терміни-словосполучення ми класифікуємо за типом їхньої структури:

1. Прості словосполучення, що складаються, як правило, з двох слів, одне з яких є головним, а інше залежним: *equal pay, active trust, entire contract, bonus issue, credit limit, capital allowance, bankruptcy petition, corporation tax* та інші.

2. Складні словосполучення, в яких залежні слова визначають різні аспекти значення стрижневого слова: *labour length of service, discharge a person subject to a condition*.

За морфологічною ознакою основного слова юридичні терміни-словосполучення можна диференціювати на:

1. Субстантивні словосполучення (з іменником в ролі стрижневого слова): *estate agent, equal pay, income tax, active trust, subsidiary company* та інші.

2. Ад'єктивні словосполучення (з прикметником чи дієприкметником в ролі основного дієслова): *valid for one year*.

3. Дієслівні словосполучення: *close a transaction*.

Терміни-словосполучення можна диференціювати і за типами в залежності від синтаксичної структури словосполучення, граматичної моделі терміна. Прості англійські юридичні терміни-словосполучення, що вживаються в економічному дискурсі утворюються поєднанням слів таких лексико-граматичних категорій:

- 1) іменник + іменник (N+N): *tax abatement, consumer protection, credit limit* та ін.
- 2) прикметник + іменник (A+N): *active trust, equal pay, entire contract* та ін.
- 3) дієслово + іменник (V+N): *close a transaction*;
- 4) іменник + інфінітив (N+V_{inf}): *capacity to contract*;

Юридичні терміни, виражені словосполученням іменник + іменник, за семантичними ознаками можна поділити на:

1) словосполучення типу термін + термін, при цьому один із них може бути економічним терміном: *income tax, tax abatement*;

2) словосполучення нетермін + термін чи термін + нетермін: *tax holidays*.

За синтаксичними ознаками простежуємо:

- 1) безприйменникові сполучення слів, з'єднаних способом керування;
- 2) прийменникові словосполучення.

Структуру юридичних термінологічних словосполучень, що вживаються в економічному тексті можна представити за допомогою комбінації буквених символів N, A, V, P, I, Nr (N — іменник, A — прикметник, V — дієслово, P — прийменник, I — інфінітив, Nr — числівник). Для відображення синтаксичних зв'язків в юридичних термінах-словосполученнях економічного дискурсу скористаємося стрілками з напрямком до залежного слова. При цьому зауважимо, що ми виявили в економічних текстах юридичні терміни-словосполучення переважно лінійної структури з прийменником або без нього. Моделі граматичних структур наведемо на прикладах, починаючи з лінійної структури без прийменника (моделі №1,2,3,4) і закінчуючи зразками лінійної структури з прийменником (моделі № 5,6,7).

Модель № 1. N < N: *income tax, tax abatement, price abatement, bank holidays*.

Модель №2. A < N: *equal pay, entire contract, active trust, subsidiary company*.

Модель №3. V > N: *close a transaction*.

Модель №4. N > I: *capacity to contract, barriers to entry*.

Модель №5. N^{of} > N: *diseconomies of scale, bill of sale, elasticity of demand, appropriation of payments*.

Модель №6. A^{for} > Nr < N: *valid for one year*.

Модель №7. Vⁱⁿ > N: *pay in advance*.

На підставі зробленого структурно-словотворчого аналізу сучасних англійських правничих термінів в економічному дискурсі ми дійшли таких основних висновків:

а) серед юридичних термінів переважають терміни-іменники (це пояснюється їхньою номінативною функцією);

б) серед термінів-іменників особливо продуктивними є утворення, сформовані за допомогою суфіксів -er, -or, -ment, -(a)tion, -(i)ty та -ness (*receiver, obligor, adopter, liability, formality, causation* та інші) та за допомогою префіксів de-, dis- та in- (*declassification, disengagement, inequality* та інші);

в) правничі терміни-прикметники в економічному дискурсі є переважно похідними утвореннями шляхом суфіксації основ: *alienable, voidable, collateral* та інші;

г) більшість юридичних термінів-дієслів є основними кореневими утвореннями: *affirm, avoid, vest* та інші;

д) прості та складні юридичні терміни дають підставу для утворення термінів-словосполучень — простих та складних: *income tax, active trust, subsidiary company, valid for one year, pay in advance* та інші.

Аналіз структурно-словотворчих особливостей англійських юридичних термінів в економічних текстах дає підстави вважати, що в основі термінотворення цього лексичного прошарку закладені словотворчі та граматичні закономірності англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Англо-русский юридический словарь. М., 1993.
2. Винокур Г. О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии // Труды МИФЛИ. Сборник статей по языкознанию. М., 1939, Т. 5.